

LES INSTITUCIONS DE GOVERN DE LA CATALUNYA BAIXMEDIEVAL

- Les estructures bàsiques del govern de Catalunya a la baixa Edat Mitjana eren:
- La Monarquia, amb el seu Consell Reial, la seva Cúria i l'aparell de delegats escampats per tot el país.
- Els grans nuclis feudals, laics i eclesiàstics.
- Els municipis
- Les Corts i la Generalitat.

LA MONARQUIA

- L'auctoritas i la potestas, així com la identificació del poder està en la figura del comte de Barcelona,
- Que és “primum inter pares”, al principi, però inqüestionable i preeminent a partir del segle XII. Reforçat amb el títol de rei a partir d'Alfons el Cast.
- A les Corts de Barcelona de 1283, Pere el Gran ratificà el títol de Comte de Barcelona, tot i que en el tractament personal i no oficial se'l denominarà Rei.

- El nom de Catalunya pren significat polític a partir del regnat del Cerimoniós. Per primer cop parla del “Principat de Catalunya” per designar el territori, enlloc de “comtats”.
- La teoria del “príncep” ja apareix als Usatges, amb Ramon Berenguer I.
- Comporta equilibri entre poder comtal i poder de la noblesa

DEV JESV CHRIST
COMENCA LA NOVA
COMPILATIO DELS USATGES DE
BARCELONA, CONSTITVTIONS, CAPITOLS, Y
ACTES DE CORT, Y ALTRAS LEYS
DE CATHALVNIA.

FERRANDO Primer, en la Cort de Barcelona,
Any. M. ccccxiij. Cap. xxxiiij.

ER tal que las leys del Principat de Cathalunya, per nostres illustres predecessors promulgadas, sien pus manifestas, e intelligibles a tots nostres forsmesos, axi letrats, com no letrats, e mers lecs, e per conseguent, mils puxen saber lur dret, e justitia en las causas ques menaran, proveim, e ordenam a supplicatio de la Cort General, e de assentiment de aquella, que de present sien elegidas per nos, e ab assentiment de la Cort, tres bonas, e idoneas personas, e vn apte Notari, las quals comproven be los Vfatges, o libres dels Vfatges de Barcelona, e las Constitutions Generals de Cathalunya, apres dels dits Vfatges, tro ara promulgadas en Lati, e Capitols de Cort, segons vuy estan, no mudant, substantia, dictio, seny, o lerra: ans los dits Vfatges, Constitutions, e Capitols estigan purament, e simple, segons los antics, e vertaders originals de aquells, a fi que sien be vertaders, e vertaderas: e apres los dits Vfatges, e Constitutions comprovats, reduescan de Lati en lengua vulgar Cathalana, la pus propriament que poran, e sabran, sens mudar, ne alterar lo seny, e sententia de aquells. E axi mateix colloquen, e ordenen aquells, e aquellas, axi de Lati, com de vulgar Cathala, en, e per propriis titols, o rubricas, a fi, que sien mils collocats, e collocadas, e que dels dits Vfatges, e Constitutions, axi de Lati, com de Cathala, o lengua vulgar, haja, e deja esser jutjat de aci avant en las Corts, e Audientias nostra, e de nostre

- Conquerides Mallorca i València, com a regnes, la corona dual catalano-aragonesa, es converteix en una monarquia federativa.
- Monarquia paccionada, perquè el rei ho era després de jurar complir i fer complir les lleis de la terra.
- Tenia caràcter hereditari i patrimonial (això explica les funestes divisions de Jaume I)

- El rei tenia potestat legislativa, però limitada.
- També el limitaven els privilegis atorgats a llocs i súbdits.

El Consell Reial

- Aconsella el rei. S'ocupa de qüestions transcendents.
- Assessora en cas de guerres, de successions, de relacions diplomàtiques.
- El formen un grup de persones elegides pel monarca.
- Hi ha membres de la família reial, de la jerarquia eclesiàstica i els més influents de la noblesa, a més de juristes i experts en dret aliens a la Cúria.

Els grans oficials

- Molts càrrecs deriven de l'època comtal.
- El càrrec més important és el de SENESCAL o DAPIFER, que té funcions palatines, la direcció de la guerra.
- Estava vinculat a la família Montcada.
- El Senescal nomena el Majordom de Palau, administrador de la casa reial, i que té a les seves ordres un bon grapat de subalterns.

- Amb Pere el Cerimoniós s'institueix els càrrecs de:
- MAJORDOM, director de la casa del rei
- CAMARLENC, encarregat de la guarda i servei de la persona del rei. Substitueix el Cambrer major. Vigila les portes de palau, dorm amb ell, el vesteix i despulla. En temps de guerra està a la seva tenda. Té cura del barber, metge, apotecari, reboster, uixer, algutzil,
- ALMIRALL, encomanat als Cardona o als Requesens. Encarregats de les flotes i de les guerres per mar.

- Jaume I creà el càrrec de CANCELLER, que tenia la custòdia del segell reial, i per tant donar validesa a la documentació i ordres reials escrites.
- Al BATLLE GENERAL li tocava l'administració de les finances i atribucions de justícia. Solia ser de l'estament popular i també jueu.

LA CANCELLERIA

- El Canceller estava al front del Consell reial, però també tenia la responsabilitat de l'administració i gestió reials.
- Solien ser bisbes.
- La feina de tractar i redactar els documents era del vicecanceller.
- Quedava fora del seu control el Segell secret, o documents privadíssims del rei.
- L'arxiu es guardava al monestir de Sigena, fins a Jaume II, que el fa traslladar a Barcelona (1318).

FISCALITAT I FINANCES

- La figura central és el MESTRE RACIONAL, cap suprem de la comptabilitat.
- Coordinat amb el Canceller.
- Ordena pagar. Exigeix comptes.
- L'ajuda el TRESORER, que era el banquer de l'administració central.

LA FISCALITAT

- Ordinària (quísties, cenes, batllies, tributs de jueus i musulmans, drets de fires, mercats, lleudes i pasturatges, pontatges,...)
- Extraordinària (donatius de Corts, coronatges, maridatges, alienacions del Reial Patrimoni, penes i confiscacions, tributs d'estats tributaris, etc.)
- i monopolis (aigües, mines, ferreries, salines, escrivanies,...).

La Lloctinència

- Confiada al primogènit o a la reina.
- Ajuden i substitueixen el monarca en la seva absència.
- És dóna al futur successor, que també duu el títol de Duc de Girona.

La Governació general

- És el càrrec més alt després del de Lloctinent.
- Apareix a Catalunya i València a la primera meitat del s. XIV.
- Li competia la inspecció dels pobles, intervé en qüestions entre els senyors territorials i els seus vassalls

L'administració de Catalunya

- Dividida en vegueries, al front de les quals hi ha un veguer amb competències judicials, sobretot d'ordre criminal.
- Les d'ordre civil depenien dels batlles reials.
- Els senyors jurisdiccionals tenien batlles als seus districtes o senyories.
- Les seves atribucions depenien de si gaudien de jurisdicció alta o baixa, civil o criminal.

- Per als comtats de Rosselló i Cerdanya fou creada la **Procuració reial**, amb atribucions administratives similars a les del Batlle general.
- Per garantir la pau i l'ordre, persecució de malfactors, etc. Es creà el **SOMETENT**, dit també **Sagramental**.
- Es crea per primer cop el 1257, al Pla del Llobregat

PARLAMENTARISME

- Noms, indistints:
- Corts a l'àmbit hispànic,
- Parlaments a Anglaterra, Estats Generals a França, Dietes a Alemanya

- A Anglaterra, Corona catalano-aragonesa, Navarra es basen en l'equilibri de poders (→ PACTISME).
- A França i a Castella, els reis frenen el paper de les Corts.

Inicis

- Estimem que comencen amb la presència de les ciutats i viles reials.
- Castella, Alfons IX (1188). Curia regia
- Catalunya, Jaume I (1214), Lleida.
- Portugal, Corts de Leiria (1254)
- Nàpols, Frederic II a Messina (1234)
- Anglaterra, 1213 (cavallers dels comtats) i burgesos (1265)-

- Comencen amb la Cort de Lleida d'agost de 1214, celebrada a la Suda, per jurar el jove Jaume I.
- Objectius:
- Demanar diners.
- Demanar consell a l'hora de prendre decisions greus, o de derogar tractats, fer guerres o paus.

Corts de Tortosa (1225)

Funcionament de les Corts

- Convocades sempre pel rei, si està fora del país, per la reina, però amb poders del rei.
- El primogènit podia amb poders expressos del rei i habilitació i acceptació dels braços.
- La convocatòria la feia el rei, adreçada a les persones singulars, amb la fórmula “*us manam*”, que implica assistència obligatòria, a diferència dels **Parlaments**, on la fórmula era “*us pregam*”.

- Inicis: Assemblees de Pau i Treva De 1173-1214 ?
- O la cort de Lleida de 1214? (vid. doc.)
- La configuració definitiva fou amb Pere II el Gran el 1283, Barcelona.
- Cap constitució general podria aplicar-se sense el consens dels tres braços

- Documentació diversa i esparsa:
- Convocatòria
- Control de representants o síndics (habilitació)
- Discurs reial
- Processos (registre diari)
- Constitucions
- Memorials de greuges
- Capítols de donatius, etc.
- Tot plegat repartit en arxius diversos.

- **Parlament**

És l'assemblea convocada pel rei, per tal de prendre acords i obtenir favor, consell i ajuda dels estaments.

- Concórrer als **parlaments** era considerat un acte voluntari i els convocats podien lliurement deixar d'acudir-hi, a diferència de l'assistència a les **corts**, que era acte necessari. El procés de les representacions i formalitats d'apoderament eren semblants als de les corts, però només obligaven els qui hi eren presents. En casos d'urgència, des del s XIV se celebraven parlaments, però quan aquests no donaven el resultat desitjat pel rei, aquest convocava corts a continuació.

- **Periodicitat.**
- La constitució “Una vegada l’any” (1283) fixa el caràcter anual.
- El 1301 s’aprova la constitució “Statuim encara e ordenam”, que fixa reunions trienals.
- Ben poques vegades es respecta.

- El lloc era triat pel rei. Sempre una ciutat reial, i dintre del regne o fronterera (Montsó, Tortosa, Fraga, Lleida). A partir de la Cort de 1422, es preceptua que la ciutat ingui més de 200 focs.
- Per canviar de lloc calia el consentiment dels braços.
- Els convocats hi havien de concórrer personalment, mai per representació d'altri.
- Els representants s'han d'**habilitar** i acreditar. És el filtre per assistir: capacitat per prometre donatius, i excloure problemàtics.

- Recordem que el monarca obre les Corts amb un gran sermó, dit *Proposició* o discurs, que enmarcarà la problemàtica de la convocatòria (Estudiats per Albert i Gassiot, Prat de la Riba, Rubió i Lluch, Pedro M. Cátedra). Imponents els de Pere el Cerimoniós i Martí I (el protonotari llegeix)
- A les corts de BCN de 1365, llegí Jaume Desfar: *“multum eleganter explicavit dictam propositionem”*
- Un representant del braç eclesiàstic responia i demanava temps (text llegit).

- Presència dels reis de Mallorca, en tant que feudataris, fins a la incorporació del regne.
- A partir de Joan II deixen de ser-hi els representants de les Illes: (problema per manca de ciutats i de noblesa)

- Els braços presenten el “Memorial de greuges”, als que el Rei ha de donar satisfacció. [*Jutges de greuges*, d'ençà 1419].
- Reunits en cambres separades.
- Presència de porters, escrivans, advocats i promovedors (relacionar amb els altres braços).
- Per arribar a acords es nomenen **tractadors**, en nombre igual entre el rei i els braços.
- Al principi tenen funció judicial, en virtut de l'Usatge “*Iudicium in curia datum*”.

- I tenir present “que lo braç de les universitats és a vós pus apropat que ls altres”.
- La reina llegeix una arenga (21 setembre 1365), comença amb “Bona gent”.
- Amenaça amb no menjar fins que es posin d’acord.
- L’acord és que els braços noble i esclesiàstic apliquin fogatge, i el ciutadà “fogatge o per aquella via o manera que.s volran”.

- Cerimonial de cloenda.
- El rei accepta el donatiu.
- Jura i confirma la legislació aprovada, davant de tots els assistents.
- Llicencia la Cort i autoritza tots els presents a partir.

FISCALITAT REIAL

- PRECEDENTS
- Recurs al Patrimoni reial fins al XIII.
- Aquest segle veu aparéixer fiscalitat extraordinària, sota forma de bovatges i monedatges, a més de qüestions i cenes d'origen senyorial.
- L'expansió mediterrània de Pere el Gran i Jaume II → subsidis, sobre jueus i moros.
- A fi XIII CISES per fer murs.

- Organització amb col·lectories i receptorries, i auditories.
- Dos llocs: Barcelona i Lleida.
- La qüestia/subsidi acaba amb mala fama, pel seu origen senyorial.
- Al primer terç del XIV (c. 1330) comença el recurs constant des de les Corts.
- Amb imposicions directes sobre vi, carn, roba, cereals.

- Grans exigències del rei sobre les ciutats:
- Endeutament censal (a partir de 1350).
- Talles (per sou e per liura)
- Estimes
- Imposicions (tribut directe sobre compres)
- Les guerres contra Castella reforcen exigències.
- La Diputació del General (1359) controla i s'encarrega de pagar al rei.
- Consolidada definitivament la fiscalitat d'estat.

- Insuficiència del recurs a la fiscalitat.
- Pere el Cerimoniós recorre a vendre part del Reial Patrimoni o drets reials, a carta de gràcia.
- Recuperats en part sota Martí I l'Humà.

LA GENERALITAT

- És inicialment la permanent de les Corts o Parlaments.
- Com que des de la segona meitat del s. XIII les Corts deixen de ser un organisme consultiu, i ho són també decisiu, a partir del 1289 tenen funcionaris propis amb l'encàrrec de recollir tributs i controlar com es gastaven.
- Aquesta permanència es concreta a les Corts de Vilafranca-Cervera de 1358-59.

- S'hi designen 12 persones, 4 de cada braç, amb l'encàrrec de tenir cura de la política fiscal.
- Les Corts de Montsó (1362-63) creen les generalitats per fer front a la guerra contra Castella.
- Aquest any es fixen els 3 diputats i els 3 oïdors de comptes. Un per cada braç. Total 6.
- Amb el buit de poder per la mort de Martí l'Humà, i durant l'Interregne, agafen poder polític.
- El conserven fins al 1714.

- En aquell moment designen 12 persones per tal que governessin el Principat fins que no hi hagués rei.
- A les Corts de 1413, presidides per Ferran I d'Antequera, aconseguixen imposar al rei la seva institucionalització.
- Càrrecs de duració trienal, renovables per cooptació = nepotisme.
- Caràcter oligàrquic i disputes entorn de mitjans del s. XV.
- S'enfronten al rei Joan II en la Guerra civil de 1462-72.
- La política de redreç de Ferran II (1480) frena l'omnipotència de l'oligarquia.
- S'imposa sistema d'insaculació. Però no és democràtic.
- Diu Ferran II: *“Certa cosa és que lo General és l'ànima del cors místich en aqueix nostre Principat, del qual nós per la divina gràcia som cap, deffensor i protector”*.

- Es contrueix entre 1410 i 1420, per Marc Safont.
- Lloc: antic call jueu.
- L'escultor Pere Joan, fill de Jordi de Déu, fa les escultures de la façana del carrer del bisbe, cap al 1420 i escaig.

Constitució de l'Observança (1480-81).

- «**Poch valdría** fer Lleis i Constitucions si no havien d'ésser, per tots los ciutadans i en especial pel rei i llurs oficials, estrictament observades i rigurosament complídes, perxó, confirmant els Usatges de Barcelona, volem i manem que sian observades al peu de la lletra, per lo que no es vàlida cap contravenció als usos, pràctiques, costums o constitucions de Catalunya, ancar que fos dictada pel rei o llurs oficials.» (Corts de Montsó, anys 1289 i de Barcelona, 1481)

L'ESTRUCTURA MUNICIPAL

EL CONSELL DE CENT

- L'any 1025 Ramon Berenguer I confirmen franqueses als representants de la ciutat.
- Primer són un cos de prohoms.
- Després apareixen els cónsols.
- Finalment Jaume I estableix el Consell (1249) amb 4 membres dirigents, que es reestructurarà el 1274, amb 5 consellers. Elegits per sant Andreu. Juren el dia de santa Llúcia.
- L'assemblea dels Cent (després 200), representen les 3 mans.
- Però hi ha monopoli de la mà major, o ciutadans honrats.

- Per agilitzar el funcionament es creen assemblees més reduïdes, com el Trentenari i absorví les funcions més executives.
- Importància dels síndics i dels clavaris.
- Al segle XV fortes tensions entre Busca (petita burgesia) i Biga (ciutadans honrats)

- Barcelona és gairebé un estat, amb host, moneda, capacitat de fer normes, policia, i fortes relacions exteriors.